

Els molins catalans de Malta

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 24-01-2020

Un dels senyals identitaris de l'illa de Malta són els seus molins de vent. En Jordi Bilbeny ens n'explica en aquest article les seves arrels catalanes.

Sabem per múltiples fonts i estudis que els catalans van tenir papers preponderants en l'àmbit de la preservació de la fe i van construir esglésies i palaus a Malta tal com els construïen a Catalunya i Sicília. Per tant, també hi podien haver construït qualsevol altra mena d'edifici, casa, fortalesa o, fins i tot, els molins de vent que campegen per l'arxipèlag i que tant i tant s'assemblen als de Mallorca i Menorca. En Joseph Camilleri sosté que «els molins de vent foren introduïts abans de l'arribada dels Cavallers al 1530» i que, un cop ja hi van ser establerts, aquests «s'asseguraren de crear un monopoli per a la seva construcció»[1]. Avui dia, els molins de vent són un patrimoni cultural que l'estat maltès protegeix i que donen personalitat i distinció a l'illa. Malta se sent tan vinculada als seus molins que En Willem Staat ha arribat a subscriure que «Malta té la més gran densitat de molins de vent d'arreu del món»[2]. No ens deixem enganyar: no és que n'hi hagi més en nombre, sinó que, per raó de la petitesa territorial del país, Malta sobresurt per tenir-ne «la més gran densitat» per quilòmetre quadrat. I això és també un símbol a remarcar i un senyal d'identitat a preservar.

Que a Malta ja hi havia molins abans del 1530 ho assegura també En Joseph Galea, en dir-nos que «quan els Cavallers arribaren a la nostra Illa al 1530 hi existien molins de vent com evidència l'informe elaborat pels Comissionats tramesos pel Gran Mestre Villiers de l'Isle Adam previ a la seva presa de possessió»[3]. O sigui, que hi havia molins de vent ja a l'època de la dominació catalana. Atès que, a més, En Henry Sire ens confirma que els molins de vent que es van introduir a Malta «havien esdevingut corrents a l'Espanya de l'entorn del segle quinze»[4]; i, atès que l'Espanya del segle XV que va dominar Malta i hi va establir fortes relacions comercials i polítiques només va ser l'Espanya catalana, caldria inferir que la tipologia del molí que es va introduir a Malta va ser la dels molins catalans, baldament fossin de Mallorca o Menorca. No em sorprèn gens que els primers molins documentats a Mallorca siguin de «poc després de la conquesta cristiana»[5], cosa que ens permet conjecturar-ne un possible origen català, majorment perquè els grecs no van tenir molins de vent, ni «tampoc no es coneixen antecedents de la utilització de molins de vent per part dels romans»[6], però sobretot i fonamentalment, perquè «el primer molí de vent de què es té constància a Espanya és el de

Tarragona, de final del segle X o principi del segle XI[7]». És ben natural, doncs, que a l'any 1200 Pere I de Catalunya «concedí a En Pere de Vilonava l'exclusiva per a la construcció de molins de vent en qualsevol part dels seus territoris, amb l'obligació de lliurar al sobirà la desena part dels seus ingressos»[8]. És a dir, que ben bé un segle abans de la conquesta catalana de Malta, a Catalunya ja es construïen molins de vent i llur negoci era controlat per la Corona. I perfectament podrien ser els que també passarien a Mallorca amb la conquesta.

Bo i les evidències que els molins de Malta podien perfectament ser construïts per catalans, hom podria conjecturar que, més que provenir de Catalunya, els molins tal vegada procedirien directament de Sicília, donats els vincles històrics i culturals tan forts que han existit sempre entre ambdues illes. Però, a més a més de tornar a argüir que, just en aquells moments, Sicília també era una illa governada per monarques catalans, amb una nombrosíssima presència de famílies catalanes que s'hi van establir i la van convertir en la seva pròpia casa i el seu nou país, cal remarcar que, tot i un antecedent descrit al segle XII, a l'època del rei Roger II[9], «els espanyols van dur els seus molins de vent a Sicília i després a Holanda»[10]. Que és com dir que, malgrat els vells molins que hi devia haver a l'illa sícula, la nova tecnologia molinera arribaria de la mà dels hispans. Amb la qual asseveració tornem a ser sabedors que, tant si provenien de Sicília, com de Mallorca, com de la Catalunya continental, els molins maltesos tenen evidents arrels catalanes.

Com que, a Malta, el Gran Mestre Rafel Cotoner i el seu germà Nicolau «construïren els molins de Bormla, Zebbug, Floriana (2), Naxxar i Xurrieq» i «després construïren els molins de Lija, Zejtun, Gudja i un altre a Zebbug»; i, com que ambdós germans eren mallorquins, hom assevera, conseqüentment, sense cap mena de dubte, que «la tecnologia dels molins va ser importada de les Illes Balears»[11]. El fet és ben normal, perquè els germans Cotoner, en tant que mallorquins, tenien els molins com a cosa pròpia i familiar, atès que «les illes Balears suposen la major concentració de molins fariners d'Espanya»[12], ja que, «només a Mallorca n'hi ha més de 800»[13]. I hom s'atreveix a postular que, fins i tot, «a excepció de l'illa de Creta, en cap lloc del món [no] hi ha tants molins de vent com a Mallorca»[14]. Per tant, que els germans Cotoner escampessin arreu de Malta aquest enginy, em sembla un fet naturalíssim. Com naturalíssim també em sembla que llur difusió es fes amb la «introducció d'arquitectes mallorquins per construir els molins de vent per al gra i semblants»[15].

Molí de Kola, a Xaghra (foto: Jordi Bilbeny, novembre 2018)

Òbviament, si comparem els molins de les Illes Balears i de Malta, ens adonem que no sempre són iguals. Tanmateix, en alguns casos, la semblança és absoluta, car els uns i els altres són cilíndrics, alçats sobre una base edificada quadrada o rectangular, amb capell o teulada cònica, 6 braços i una finestrella sobre la porta, com mostro tot seguit en la comparació d'un molí maltès de Xurrieq i d'un altre de Llubí, a Mallorca:

Molí de Xarolla, a Xurrieq (visitplademallorca.net)
(visitplademallorca.net)

Molí de Son Rafal, a Llubí. Mallorca

O de l'anterior de Xaghra amb aquest d'Algaida:

Molí de Kola, a Xaghra (tripadvisor.es)

Molí d'En Xina, a Algaida, Mallorca (wikipedia.org)

Les identitats no tan sols són tipològiques o estructurals, ans també comparteixen vocabulari comú. Així, mentre en català trobem, relacionats amb el molí, els termes braçol, antena, borina, arbre[16] o cotell (o coltell)[17], en maltès també hi ha brazzol, antenna, bur, arblu, kultellazz i, encara, kontrapiz[18] per indicar el contrapès. I més mots que trobaríem si mai algú acabés fent un estudi exhaustiu d'aquest vocabulari que jo cito aquí tot de passada, després d'haver-hi fet un cop d'ull molt superficial. Però que, amb tot, reforça encara més la presència dels catalans, de la seva llengua i de la seva cultura a l'illa.

Jordi Bilbeny

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES:

[1] JOSEPH C. CAMILLERI, A Taste of Maltese Folklore. Tradition and heritage; BDL Publishing, 1a reimpressió, Malta,

[2] WILLEM STAAT, «Malta has biggest density of windmills worldwide», Times of Malta.com, 25 de juliol del 2005; <https://web.archive.org/web/20170418142654/http://www.timesofmalta.com/articles/view/20050725/opinion/malta-has-biggest-density-of-windmills-worldwide.83067>

[3] Vg. J. GALEA, «The Old Flour Mills of Malta and Gozo»; Maltese Folklore Review, 1, núm. 2 (1963), p. 95-96.

[4] H. J. A. SIRE, The Knights of Malta; Yale University Press, 2a reimpressió, New Haven and London, 2005, p. 143.

[5] JOSEP FERNÁNDEZ TRABAL, «Les indústries rurals», Història Agrària dels Països Catalans; dirigida per Emili Giralt i Raventós i coordinada per Josep M. Salrach, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2004, vol. 2, p. 369.

[6] JOSÉ IGNACIO ROJAS-SOLA i JUAN MANUEL AMEZCUA-OGÁYAR, «Origen y expansión de los molinos de viento en España», Interciencia, juny 2005, vol. 30, núm. 6, p. 316.

[7] Ídem, p. 320.

[8] Ídem.

[9] Cf. PAOLO MALANIMA, Pre-Modern European Economy. One Thousand Years (10th - 19th Centuries); Koninklijke Brill NV, Leiden, 2002, p. 75.

[10] MARK KURLANSKY, Salt. A World History; Vintage Books, Londres, 2003, p. 419.

[11] Cf. «Welcome to the website of the windmills of Malta and Gozo», novembre 2015, web Windmills of Malta; <http://www.windmillsofmalta.nl/>

[12] J. I. ROJAS-SOLA i J. M. AMEZCUA-OGÁYAR, ob. cit., p. 324.

[13] Ídem.

[14] «Molins de vent a Mallorca»,
https://ca.wikipedia.org/wiki/Molins_de_vent_a_Mallorca.

[15] A[DA] BR[UHN DE] H[OFFEMEYER], «Relaciones histórico-culturales entre España y Malta», in: “Castillos de España”, special number of 1970, Madrid, 1971, 78 pages, 64 ill.»; Gladius, X (1972), p. 107.

[16] Vg. «Molins de vent fariners de Menorca»,
https://ca.wikipedia.org/wiki/Molins_de_vent_fariners_de_Menorca.

[17] Vg. ANTONI Mª ALCOVER – FRANCESC DE BORJA MOLL, Diccionari Català-Valencià-Balear; Palma de Mallorca, 1979, tom III, p. 669.

[18] Cf. «Windmills», Maltese History Et Heritage;
<https://vassallohistory.wordpress.com/windmills/>.